

De tempel van de Herfstlaan: de grafkapel van Van Vollenhoven

Marc de Bruijn

In Sectie 1, het oudste gedeelte van de Algemene Begraafplaats aan de Herfstlaan, staat de grafkapel van Van Vollenhoven. De buitenkant van de grafkapel is in goede staat, maar het interieur behoeft zeer nodig restauratie. Wat is het verleden van dit graf, wie rusten hier en wat gaat de toekomst dit monument brengen?

De familie Van Vollenhoven verdiende haar geld met het brouwen van bier. Jan Messchert van Vollenhoven kocht in 1791 de Amsterdamse brouwerij 'De Gekroonde Valk', die in 1733 was opgericht door Jan van den Bosch. Van Vollenhoven had geen verstand van bierbrouwen. Hij kocht het bedrijf vooral als investering en als middel om in het Amsterdamse patriciaat binnen te komen. Het geld was afkomstig van zijn zeer welgestelde vrouw, de Amsterdamse koopmansdochter Elisabeth van der Poorten. In 1805 ging de zaak over aan de twee zonen Josua en Antoni Jan van

Vollenhoven (1784-1826). Beiden stierven jong en de oudste zoon van Antoni Jan, Willem Cornelis, zette vanaf 1832 het bedrijf voort tot aan zijn dood in 1874.

Flinke winsten

Bier werd, zeker toen de drinkwatervoorziening nog gebrekkig was, veel gedronken. Dat was eerst bovengistend bier, vergelijkbaar met het Britse ale. Vanaf 1870 raakte het 'Beijersche bier' in de mode, helder bier met schuim en ondergistend. Voor de productie werd gebruikgemaakt van fris duinwater,

► De grafkapel van Van Vollenhoven.

► De gekroonde valk stond prominent in het beeldmerk van Van Vollenhoven's Bierbrouwerij.

vanaf 1851 uit Kennemerland afkomstig.

Met bierbrouwen kon flink worden verdiend. Dat had Jan Messchert van Vollenhoven in 1791 goed gezien. Veel later, in 1863, zou Gerard Heineken hetzelfde concluderen. Zonder enige ervaring met brouwen kocht hij met geld van zijn moeder bierbrouwerij De Hooiberg. Heineken werkte al direct met stoommachines. Van Vollenhoven, de grootste brouwerij van Nederland met in de jaren zestig van de 19de eeuw ongeveer honderd arbeiders, ging pas in 1872 over op stoomkracht. Grootaandeelhouder Willem Cornelis van Vollenhoven had daarbij zijn twijfels en vroeg zich af of 'met betrekking tot den waar-

▼ Bij café Van Ouds de Konijnenberg werd in 1929 bier van Van Vollenhoven getapt.

Willem Hovy

Toen Willem Cornelis van Vollenhoven in 1874 overleed, was hij al overvleugeld door zijn jongere neef Willem Hovy (1840-1915), die in 1858 in dienst was getreden bij de brouwerij en die vanaf 1867 vennoot was. Hovy werd een van de belangrijkste brouwers van zijn tijd. De Gekroonde Valk was de grootste brouwerij van Amsterdam, groter dan Heineken en Amstel. In 1912 trad Hovy terug en in 1915 overleed hij. Hovy was niet enkel brouwer, maar ook filantroop en politicus. Hij was medeoprichter van het Nederlandsch Werkliedenverbond Patrimonium en de grote financier van Abraham Kuyper en zijn Vrije Universiteit. Ook deed hij veel aan het ondersteunen van zendingswerk. Vanaf 1920 werd Heineken steeds groter en in 1949 nam Heineken Van Vollenhoven's Brouwerij over. De brouwerij werd gesloten in 1956.

schijnlijk noodzakelijken stoomaanleg en andere uitbreidingen de kosten niet doorlopend te hoog [zouden] worden en uit dat motief een liquidatie niet welligt wenschelijk zou kunnen zijn'. Het besluit viel echter positief uit en er werd geïnvesteerd. Van Vollenhoven kon verder groeien en nog meer verdienen.

Leden van de familie Van Vollenhoven trouwden over en weer met families als Van Lennep, Van de Poll en Backer. En net als de rijk geworden kooplieden in de 17de eeuw dat hadden gedaan, schafte ook de familie Van Vollenhoven zich buitenplaatsen in Zuid-Kennemerland aan. *De Beek* (het latere *Lindenheuvel*) in Bloemendaal, de hofstede *Hartenlust* aan de straatweg tussen Overveen en Bloemendaal, en *Boekenrode* in Aerdhout zijn in handen van Van Vollenhovens geweest.

► *Willem Cornelis van Vollenhoven in 1868.*

▼ *Maurits van Vollenhoven overleed op 27 mei 1885 en werd op 1 juni bijgezet in de grafkelder. We weten niet of er inderdaad gedurende een aantal dagen en nachten wachters zijn geweest om zeker te weten dat Maurits niet schijndood was.*

Een grafkapel uit 1883

Er werd door de Van Vollenhovens in Zuid-Kennemerland niet enkel gewoond en getrouwd, maar ook begraven. Op de begraafplaats in Heemstede staat een zeer bijzondere grafkapel. De stichter ervan is Maurits van Vollenhoven. Hij betaalde in 1882 of 1883 f 926,10 voor een stuk grond op de begraafplaats plus 'begraafrechten van 17 grafruimten, elk voor drie lijken van volwassenen.' In de pers verscheen onderstaand bericht. Dit

opmerkelijke bericht uit het Algemeen Dagblad van 9 juni 1883 werd overgenomen door andere kranten tot aan de Java Bode toe.

Luxe materialen

De kapel is in neoclassicistische stijl gebouwd met gele, rode en grijze bakstenen, naar voorbeeld van een Romeinse tempel. Een trap met vier treden loopt naar een dubbele paneeldeur met erboven een leeuwenkop. Boven de deur bevindt zich een zandstenen plaat met de inscriptie 'Ik ben de opstanding en het leven. Joh.XI.25'. Ook is er in het fronton een cartouche (schild) met het inschrift 'VAN VOLLENHOVEN'. Binnen is er eerst een voorhal met daarachter de eigenlijke kapel, geplaatst op een vrijwel vierkant grondvlak. Op drie wanden zijn marmeren platen aangebracht met inscripties die de hier bijgezette overledenen gedenken.

De vloer van het grafmonument bestaat uit marmeren platen, waarvan er één is voorzien van vier koperen ringen. Daarmee kan de plaat opge-

▼ *Duidelijk te zien is hoe slecht de staat van onderhoud in de kelder is. Rechts de kist van Maria van de Poll.*

— Op de burgelijke begraafplaats te Heemstede worden een grafkelder en een kapel gebouwd, die p. m. f 10.000 zullen kosten. Alles wordt zoo keurig gemeubeleerd en smaakvol ingericht, dat velen hebben te kennen gegeven, dat zij het ondergenot eener behoorlijke toelage wel willen bewonen. De stichter, die in de stellige meening verkeert, schijndood te zullen worden, laat een toestel maken, dat aan zijn lijk zal worden verbonden, waardoor hij bij de minste beweging eene klok doet luiden, 't zij in de kosterwoning of op de kapel. Zoodra zijn lijk zal zijn bijgezet, zullen wachters eenige dagen en nachten stipt moeten luisteren, of er alarm gemaakt wordt.

▲ De marmeren platen in de voorhal van de grafkapel.

tild worden, zodat er een grafkist door de opening in de kelder geplaatst kan worden. De kelder is bereikbaar via een trap aan de zuidoostkant, waar een gietijzeren hekwerk omheen is geplaatst. De wanden van de kelder zijn bekleed met tegeltjes. Hier staan de drie grafkisten van de in de parterre genoemde personen: Willem Cornelis van Vollenhoven (1808-1874), zijn zoon Maurits (1860-1885) en diens vrouw Maria van de Poll (1858-1928).

Willem en Elisabeth en hun kinderen

Willem Cornelis van Vollenhoven werd in 1849 in de Eerste Kamer gekozen. Hij was al flink op leeftijd toen hij plotsklaps in 1859 trouwde met de weduwe Elisabeth Jacoba De Wildt (1824-1906). Hij en zijn vrouw waren zeer gelovig. Willem publiceerde minstens één godsdienstig geschrift en Elisabeth had op Midden-Java een zondagsschool voor kinderen die uitgroeide tot een zendingsorganisatie. Willem overleed in 1874 in Amsterdam en is waarschijnlijk bijgezet in de kapel na het voltooiën ervan. We weten niet of hij daarvoor al begraven is geweest op de begraafplaats. Elisabeth Jacoba de Wildt overleed in maart 1906 in Menton en ligt daar begraven.

Hun twee kinderen, Maurits (1860-

1885) en Anna (1862-1924), waren beiden niet erg gezond. Maurits leed aan tuberculose. Hij trouwde in 1879 met de twee jaar oudere jonkvrouwe Maria Louisa Jacoba Cecilia van de Poll. Zij was de dochter van jonkheer Jacob van de Poll, lid van de gemeenteraad van Haarlem en dijkgraaf van de Haarlemmermeer. Het echtpaar ging wonen in Villa Sophiadal, Prinsen Bolwerk 3 in Haarlem. Vanuit Haarlem zocht Maurits naar een mooie plek voor zijn toekomstige graf. Het algemene deel van de begraafplaats Akendam in Haarlem was rond 1880 vol. Hij koos ervoor om een dure kapel te laten bouwen aan de rand van de begraafplaats in Heemstede, met aan zijn voeten de graven van de *fine fleur* van Kennemerland: de families Teding van Berkhout, Van Lennep, Van Verschuier Brants, Muller en Labouchere.

In mei 1885 overleed Maurits in Driebergen, waar hij inmiddels de buitenplaats *Sparrendaal* gehuurd had. Na Maurits' dood bleef Maria op *Sparrendaal* wonen. Ze was van huis uit hervormd, maar bekeerde zich rond 1890-1895 tot het katholicisme. Dit moet indertijd een flink schandaal zijn geweest en hebben geleid tot veel discussie in de families: de Van Vollenhovens en de Hovys waren orthodox protestant en nu werd de weduwe van de zoon van de directeur rooms. Als rijke weduwe

▼ Glas-in-loodvenster in de grafkapel.

► *Maurits en Anna van Vollenhoven rond 1870. Foto's maken was in die tijd enkel iets voor de rijken. Maurits en Anna werden regelmatig op de foto gezet door Albert Greiner, dé sociëtyfotograaf in Amsterdam.*

▼ *Restauratie is nu echt urgent.*

reisde Maria veel en deed veel goede werken, onder andere onder Belgische vluchtelingen in de Eerste Wereldoorlog. In haar testament vermaakte ze 1500 gulden voor de armen in Driebergen en Rijsenburg en dat was voor de gemeenteraad aanleiding om het Prins Hendrikpark daar te hernoemen in het Mevrouw van Vollenhovenpark. Ze is na haar sterfen in 1928 bijgezet in de familiegrafkelder te Heemstede. Op haar bidprentje staat dezelfde spreuk als op de inscriptie in de kelder: 'Deze heeft gedaan waartoe zij bij machte was. Marcus 14'.

Anna, de zuster van Maurits, wordt in de administratie van de begraafplaats ook genoemd als rechthebbende van de grafkelder. Blijkbaar was het in 1883 de bedoeling dat ook zij en haar nazaten daar zouden komen rusten. Maar haar naam is doorgehaald. Anna trouwde in 1883 met haar volle neef Jozua (Joost) van der Poorten Schwartz, die schreef onder het pseudoniem Maarten Maartens. Toen hij, depressief door de Eerste Wereldoorlog, in 1915 in Doorn overleed werd hij begraven in het nabijgelegen Langbroek. Anna werd later bij haar man begraven.

Achterstallig onderhoud

Maurits en Maria kregen in 1882 in Haarlem een zoon, Maurits Willem Raedinck. Deze Maurits jr. kwam al jong in contact met de hoogste kringen, ontmoette drie pausen en de keizerinnen Sisi van Oostenrijk en Eugenie van Frankrijk. Hij werkte als diplomaat onder andere in Rome, Berlijn, Sint-Petersburg en Madrid. In de Eerste Wereldoorlog was hij gezant in België. Samen met Brand Whitlock organiseerde hij de Commission for Relief in Belgium, gericht op het ondersteunen van de noodlijdende Belgische bevolking. Maurits werd hiervoor overladen met Belgische medailles en ereburgerschapen. In de Belgische senaat staat nog een borstbeeld van hem.

Vanaf 1919 werd hij achtereenvolgens buitengewoon gezant, gevolmachtigd minister en later ambassadeur in Spanje, waar hij trouwde met een nicht van de Spaanse koning. Maurits was ook heer van Cleverskerke, bij Arnemuiden. Het wapenschild, dat bij de (waarschijnlijk gekochte) titel hoorde, wordt nu nog gebruikt door mr. Pieter van Vollenhoven, de echtgenoot van prinses Margriet.

In 1954 was Maurits kort in Nederland en bezocht hij de begraafplaats in Heemstede. Wat hij daar zag, beviel hem niet. De oud-gezant en gevolmachtigd minister (zijn titels vermeldt hij voluit) schreef een boze brief naar burgemeester Van Rappard over de meer dan schandalige vervuiling van de grafkapel, die nooit werd schoongemaakt. En dat terwijl hij het onderhoud in 1927 voor 75 jaar (dus tot 2002) had afgekocht voor een bedrag van 1871 gulden en toen ook 405 gulden betaald had voor herstelwerkzaamheden. De gemeente zocht het uit en maakte excuses. In overleg verlengde Van Vollenhoven de termijn van onderhoud nog eens met vijftig jaar tegen betaling van 2900 gulden. Hij betaalde tevens 1690 gulden voor herstelwerkzaamheden, vooral om de ventilatie te verbeteren. Maurits sprak met B&W af dat het verlengde onderhoud (tot 2053!) in zes termijnen zou worden betaald.

Bronnen

Noord-Hollands Archief, dossier begraafplaats [3872, 311; 2095, 727]

Maria van de Poll Album, gedenkboek vervaardigd door haar zoon Maurits Willem Raedinck van Vollenhoven, 1928.

Amsterdam Stadsarchief, Archief van de familie Van de Poll [183, 1225]

Dr. M.W.R. van Vollenhoven, *Memoires, beschouwingen, belevenissen, reizen en anecdotes*. Amsterdam 1946.

Elisabeth Jacoba van Vollenhoven-de Wildt, *Gods kracht in zwakheid volbracht, of het begin der Salatiga-zending*. Utrecht 1905. Digitaal te raadplegen via www.hetutrechtsarchief.nl

Rolf van der Woude, *Geloof in de brouwerij. Opkomst, bloei en ondergang van bierbrouwerij De Gekroonde Valk*. Amsterdam 2009.

www.museumarnemuiden.nl (filmpje over Maurits Raedinck)

www.maartenmaartens.nl

Met dank aan Jarda Dijk, Astrid Huisintveld en Jos Willems van de begraafplaats Heemstede en aan Leon Bok van Bureau Funeraire Adviezen.

Restauratie buitenkant

In 1989 zijn er weer herstelwerkzaamheden aan de kapel nodig. De gemeente gaat op zoek naar de rechthebbenden. Ze kunnen ze niet vinden en ze zijn er ook niet: Maurits van Vollenhoven is in 1976 op 93-jarige leeftijd overleden, zijn echtgenote op bijna honderdjarige leeftijd in 1985. Beiden werden begraven in Madrid. Het echtpaar had geen kinderen. Er is geen rechthebbende meer op het graf. Juridisch gezien is de gemeente Heemstede de eigenaar en gezien de afkoopregeling verantwoordelijk voor het onderhoud.

Acht jaar later – de grafkapel is inmiddels provinciaal monument geworden – kan de restauratie niet nog langer worden uitgesteld. Er moet iets gedaan worden en dat kost 60.000 gulden. Gelukkig betaalt de provincie 40 procent van de kosten mee. Aan de gemeenteraad wordt voorgesteld om een bedrag van 36.000 gulden voor de restauratie beschikbaar te stellen ten laste van de reserve eigen graven. De raad gaat morrend akkoord. Maar de restauratie betreft enkel de buitenkant: ‘De binnenkant van het gebouw en de kelder worden hierbij niet aangepakt omdat

hiervoor geen bouwkundige noodzaak is en dit vanaf de buitenzijde niet zichtbaar is (het gebouw is afgesloten).’ In 2002 vindt de eindafrekening plaats van deze meest recente restauratie: € 27.920,70; in guldens f 61.529,13.

Restauratie binnenkant urgent

De provincie Noord-Holland heeft in 2014 een aantal provinciale monumenten overgedragen aan de gemeentes. Zo ook de grafkapel van Van Vollenhoven. Er is een subsidieregeling die loopt tot 2017. Die moet nú benut worden. Restauratie van het interieur van de grafkapel van Van Vollenhoven is namelijk hoogst noodzakelijk. Het plafond vertoont ernstige gebreken en roestende metalen balken drukken de wanden uiteen. Hierdoor treedt lekkage op die er op zijn beurt weer voor zorgt dat de mortel die gebruikt is voor de muren gaat ‘uitbloeien’. Er ontstaat feitelijk een uitwas van kalk waardoor de tegellaag kapot wordt gedrukt. De grafkapel van Van Vollenhoven, de tempel van de Algemene Begraafplaats, wordt ernstig bedreigd en actie is hoogst noodzakelijk.

Hergebruik grafkapel

Wat kunnen we na restauratie met dit monument? De HVHB denkt dat de grafkapel van Van Vollenhoven goed te gebruiken is als een exclusief columbarium, waar urnen geplaatst kunnen worden onder strikte voorwaarden van afmetingen en materiaalgebruik. Een goed voorbeeld zijn de columbariums I en II van Westerveld, waar uitsluitend zwartmarmere urnen bijgezet mogen worden.

Een andere mogelijkheid is de kapel heruit te geven aan een nieuwe familie, die dan ook meepraat met gemeente en HVHB over de restauratie. Heeft u belangstelling? Neem contact op

met de schrijver van dit artikel via communicatie@hv-hb.nl.

Een en ander werkt de gemeente samen met de HVHB verder uit in het nieuwe Beheerplan voor de begraafplaats, waarvoor de HVHB al een Visienota heeft opgesteld. Ook in de nieuwe gemeentelijke Cultuurnota, die dit najaar wordt opgesteld, is aandacht voor de toekomst van de begraafplaats. Bij behoud van cultureel erfgoed hoort ook behoud van funerair erfgoed, en zeker van de kapel van Van Vollenhoven, een van de meest bijzondere grafmonumenten van de begraafplaats.